

RIMSKA CESTA OD PODRAŠNIČKOG POLJA DO BANJALUKE

UVODNE NAPOMENE

Prilikom obilježavanja rimske ceste od Mliništa preko Pecke do Podrašničkog Polja¹ imao sam namjeru da još u 1953 godini utvrdim njen dalji smjer prema Banjaluci. Od tri pretpostavljena pravca pošao sam trećim, tj. istočnom stranom Podrašničkog Polja prema sjeveroistoku preko Gustovare i Šehovaca.² Međutim, na ovom pravcu nema tragova koji bi govorili za rimski put. Prema tome, ostalo je da se provjere i ispitaju druga dva pravca, i to: 1. preko Sitnice i Dobrinja i 2. preko Trijebova, Lokvara i Azarića.

Ovdje će biti riječi o rezultatima do kojih sam došao prethodnim ispitivanjima u 1953 g. i obilascima terena oko Sitnice i Dobrinja, koje sam izvršio u 1954 g. Treba odmah da naglasim da je to dio rimske magistrale koja vodi od Salone i preko Glamočkog Polja, Pecke, Podrašničkog Polja i Banjaluke izbija na Savu. Prve topografske i hodološke podatke o ovom dijelu rimske ceste dao je O. Blau o čemu ćemo docnije govoriti.

Drugi pravac, preko Trijebova i Lokvara (a ne i Azarića), obrađen je posebno.

Od Pecke pored Medne i preko Štrbine sedla rimska cesta izbija na Podrašničko Polje gdje se njen trag gubi zbog jake kultivacije i razvijenog prometa.³ U svakom slučaju kroz Polje rimska cesta je prema sjeveru išla pravom linijom. Za samo Podrašničko Polje moje interesovanje nije bilo primarno, već sam posvetio intenzivniju pažnju tragovima rimske ceste oko Sitnice, Ratkova, Pavića i Dobrinja.

Navešćemo ono što Blau veli o sektoru između Sitnice i Dobrinja.

Pošto je ukazao na visoravan Dobrinje, oskudnu vodom, i Han Pavić poznat po dobroj pitkoj vodi i po ostacima kamene kule, Blau⁴ napominje da se ovdje ukrštavaju putevi u Timar preko Stratsinske, u Bronzani Majdan preko Meline, u Stari

Majdan preko Piskavice, Goleša i Bistrice i jedan poljski put u Radmaniće.

Za predio južno od Dobrinja Blau daje konkretne podatke, pa ih stoga citiramo:⁵

»Nach weiteren 2 kleinen Stunden kommt man, an der Grenze der Flur von Radkova, das zugleich Grenze des Kreises Banjaluka ist, an den sogenannten Bunari vorüber, 4—5 alten Brunnen, deren Wände mit Steinen ausgemauert und mit grossen Platten überdeckt sind, zum Theil verfallen und dann mit Holzlagen ausgebessert, in der ursprünglichen Anlage aber gewiss ein Rest der hier in der Nahe vorübergehend thatig gewesenen römischen Cultur. Zwischen Radkova und dem 1 Stunde entfernten Sitnizza sieht man noch ein Stück einer in südwestlicher Richtung laufenden gepflasterten Strasse, — wie ich anderswärts nachgewiesen zu haben glaube, die aus den Itinerarien bekannte römische Militärstrasse von Dalmatien nach Pannonien. Auf alte Ansiedelungen deuten auf der Hochebene, kurz bevor man zu den Brunnen kommt, links vom Wege, enorme alte Grabsteinplatten, verschieden von den aus der ersten christlichen Zeit stammenden Grabkreuzen in Stein, die weiter abwärts sichtbar werden.«

U Tab. Peut. ova cesta je od sjevera prema jugu obilježena sljedećim postajama i razdaljinama: Servitio 'XVI' ad Fines' XIII' Castra' XII. Lamatis' X' Leusaba. Itinerarium Antonini nešto drukčije: Servitio' XXIII' Ad Ladios' XVIII' Aemate' XIII' Leusaba.

Na osnovu topografskih podataka iz itinerara i antičkih nalaza u tom predjelu data je lokacija pojedinih putnih stanica uz ovu rimsku cestu:⁶

»Der Distanz nach wirde hieher (sc. Pavić — E. P.) die Station Castra (13 mp. von ad fines Tab. Peut.) fallen, ebenso Lamatis der Tafel (12 mp. von Castra) oder Aemate des It. Ant. (18 mp. von

¹ Tragom rimske ceste od Mliništa preko Podrašnice do Banjaluke, Glasnik Zem. muz., 1954. 307—312.

² Ibidem, 312—315.

³ GZM, 1954. 311.

⁴ Reisen in Bosnien und der Hertzegowina, Berlin, 1877. 109—110.

⁵ Ibidem, 110.

⁶ Blau, Monatsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften, 1867, 742.

ad Ladios) auf das gleichfalls antike Reste aufweisende Sudende der Hochebene Dobrinje ...»

Prema tome, Blau je smatrao da se po oznakama iz itinerara i tragovima rimske kulture u ovom kraju Castra može identifikovati sa današnjim selom Pavići, a Lamatis (Aemate) sa južnim dijelom visoravni Dobrinje gdje također ima antičkih ostataka.

CIL III (tom I, dio II, 1873 g.) na karti obilježava mjesta ovako: Ad Ladios = Banjaluka; Castra = Dobrinje; Aemate = Bunari; Leusaba = Podrašnica.

Tomašek⁷ postaju Lamatis, odnosno Aemate po It. Ant. traži kod Han Pavića na visoravni Dobrinje i drži da bi tu mogla biti prva mansio iza Banjaluke, za koju smatra da odgovara postaji Castra (Casra po Tab. Peut.) Ad Ladios je u današnjem Trnu, sjeverno od Banjaluke,⁸ dok se

Leusaba, Lausava — prema Rav. Anon.) nalazi u Podrašničkom Polju.⁹

Kon¹⁰ uzima ovakvu ubikaciju; Lausaba (Leusaba) = Podrašnica; Lamatis (Lematis, Aemate) = Bunari? Han Pavić? — a to je ustvari rezimiranje onog što je već ranije bilo rečeno. Interesantno je mišljenje Kona¹¹ da je Castra ad Ladios = kod Banjaluke, dakle, jedno mjesto, a ne dva i da to može upravo biti blizu Banjaluke gdje su otkriveni antički ostaci.

Na karti kod Balića topografija uz ovu cestu potpuno je identična sa onom iz CIL III, 1873 g.

U CIL III (Suppl., 1902 g.) na karti su postaje označene drukčije no u CIL III, 1873 g.: Castra = Gor. Šeher; Lamate (Aemate) = Dobrinje; Leusaba = Podrašnica.

Miler¹² određuje ovakav red i smještaj postaja: Leusaba = južno od Sitnice; Lamatis = Dobrinje; Casra (Castra?) = kod Banjaluke.

TRAG I PRAVAC CESTE

(Vidi skicu)

Moje putovanje teklo je od Podrašničkog Polja preko Sitnice, Bunara i dalje prema sjeveru. Razlog za ovakav pravac ispitivanja leži u tome što je već ispitan trag rimske ceste do Podrašničkog Polja, pa je trebalo slijediti njegov dalji nastavak na sjever.

Od sitnice do Ratkova i Bunara, koji se nalaze na novoj cesti između 33 i 32 km od Banjaluke, nisam mogao ustanoviti tragove rimske ceste. Prvenstveno mi je bilo stalo da utvrdim ostatke kaldrme između Ratkova i Sitnice o kojima govori Blau. Međutim, njih nema na ovom sektoru, a ni mještani ne znaju ni za kakvu kaldrmu u tom području. Izvjesno je da su tragovi kaldrme koje spominje Blau uništeni ili razneseni. To je najprije moglo biti 1878. g. kad su austro-ugarske okupacione trupe izgradile u moderan kolovoz stari put iz turskog vremena koji je zahvatao Čadavicu i Mrkonjićgrad.¹³

Sjeverno od Sitnice, na udaljenosti od cca 6 km, uz samu cestu nalaze se Bunari. To je mjesto koje je u sekciji ubilježeno kao Rimski bunari. Danas ih više nema 4—5, kako je to zabilježio Blau. S istočne strane ceste sačuvan je još samo jedan koga i danas mještani zovu Rimski bunar. Ovaj bunar (sl. 1) nalazi se u okućnici Mirka Ko-

čića u samom naselju Bunari i nije zatrpan. Na njemu je velika kamena ploča 2 m dužine i 1 m širine. Uzidan je duboko, ima i bočne ploče kao nosače za pokrivač i pozadi izvađene veće komade sedre. Karakteristično je da ovaj bunar nikad ne presušuje, pa se i danas koristi, ali samo za napajanje stoke, jer nije zaštićen i čist, da bi mogao služiti i za ljude. S druge strane ceste, preko puta Rimskog bunara, nalazi se nekoliko ozidanih i ograđenih jama koje hvataju kišnicu, a uz njih i jedna moderna cementirana česma, koja je napravljena pred posljednji rat, ali je presušila prije 12 godina. Ovo je vrlo bezvodan kraj, pa se mnogo cijene rijetka prirodna vrela i bunarevi u koje se neposredno skuplja voda od atmosferilija.

Sjeverno od Rimskog bunara, s istočne strane ceste, na udaljenosti od 150 metara, postoji njiva koja se zove Mramorje. Na njoj se i danas nalazi nekoliko nadgrobnih ploča djelimično pod zemljom koja se obrađuje; debele su 20 cm, ali nema cijelih, jer su razbijene usljed čišćenja oranice. Mještani govore o velikom broju tih ploča koje su bile bez ikakvih znakova i koje su odnošene s ove njive, naročito 1930 kad se gradila osnovna škola s druge strane ceste prema Mramorju. Što se tiče drugih antičkih tragova u Bunarima, treba napomenuti da se po njivama, pa i na Mramorju, još i sada mogu naći komadi opeke i kamena od zidova.

Interesantni su još i ovi lokaliteti. Istočno od Rimskog bunara, preko kose Batoš, nalazi se uzvisina Razvale sa velikom lokvom za napajanje stoke. Mještani se ne sjećaju da li je ovdje bilo neko naselje, utvrda i sl. Kod Razvala je lokalitet Kućerine na kome sada nema nikakvih zgrada. Na kosi Batoš je staro hrišćansko groblje u koje

⁷ Die vordalbanische Topographie der Bosna, Herzegowina, Crna-gora und der angrenzender Gebiete, Mitth. der geogr. Gesellschaft, Wien, 1880, 513.

⁸ Ibidem, 513.

⁹ Ibidem, 514.

¹⁰ La province romaine de Dalmatie, Paris 1882, 390.

¹¹ Ibidem, 234 i 376.

¹² Itineraria Romana, Stuttgart, 1916, 478.

¹³ Ballif, Des Strassenwesen in Bosnien und der Herzegowina, Wien, 1903, 44.

Rimski bunar u Bunarima.

se i danas sahranjuje. (Poznato je pod imenom Kužje groblje). — Ova dva groblja spominje i Blau.

Odavde do Kočića nema tragova rimske ceste ni ostataka antičkih naseobina. Taj predio je i danas slabo naseljen. Kočići se nalaze na 27 km od Banjaluke sa zapadne strane ceste. Neposredno nad cestom je zaravan zv. Kučište, a iznad nje na visini od cca 1.000 m uzdiže se gradina koju mještani poznaju pod imenom Grčka gradina. Ova gradina ima poseban izgled; sastoji se od dva dijela, i to nižeg koji je prostraniji i višeg koji se nadnio kao kakva posebna građevina. Završni dio Gradine je u kamenjaru, vrlo je strm i ima pravougaoni oblik cca 80 m dužine i 60 m širine. Na njemu su velike ruševine zidova sa malterom, a nalaze se i komadi rimske opeke i po neki fragment zemljanih posuda. Ostaci zidina opasuju vrh Gradine, a postoje tragovi i pregradnih zidova. Jasno je da je ovo jedna od onih ilirskih gradina, koju su zaposjeli Rimljani, pošto su je domaći stanovnici napustili. Gradina je neispitana, a nije ni u sekciju ubilježena.

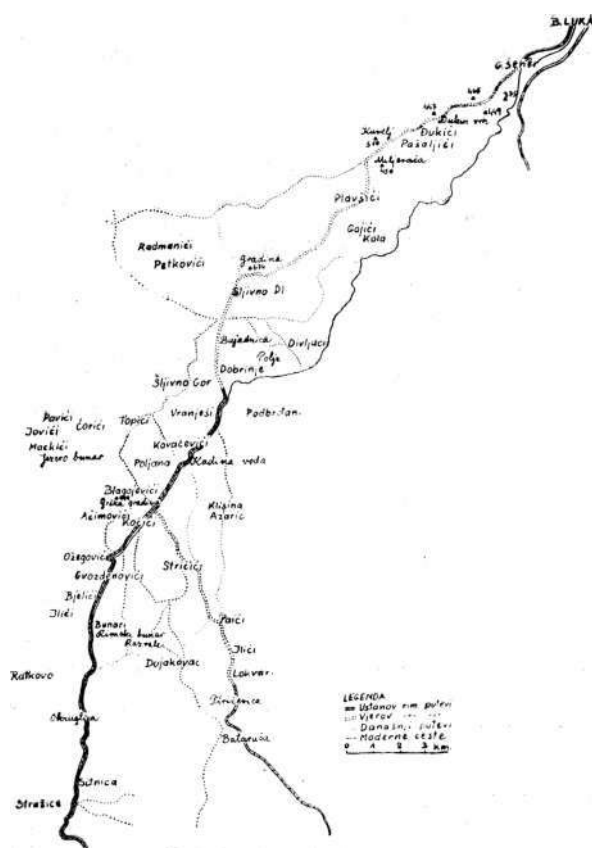
Za određivanje trase rimske ceste ovu Gradinu smatram vrlo važnom. Ispod nje s istočne strane prolazi današnja cesta. Gradina ima dominantan položaj i vrlo je strma, naročito sa sjevera i zapada. Mjesto nad kojim dominira otvoreno je prirodnim prolazima na sve strane. Iz toga zaključujem da je Gradina iznad Kočića predstavljala važnu pozicionu tačku za čuvanje rimskih komunikacija koje su se baš tu slivale. Ovdje bi trebalo tražiti i ishodište odvojka rimske ceste iz doline Sane.¹⁴ Na istočno podnožje Gradine izlazi rimski put koji vodi iz pravca Mrkonjićgrada preko Trijebova i Lokvara.¹⁵ Pri-

roda terena upućuje na to da dalji tok rimske ceste do Dobrinja usmjerimo onom trasom kojom ide današnja cesta.

Rimska cesta od Podrašničkog Polja do Dobrinja, kako smo je ovdje obilježili, podudara se sa pravcem koji je označio Balif (Rom. Strass. — karta), a prema mapi iz CIL III (tom I, dio II, 1873 g.) kao »siguran i ispitan«. U CIL III (Suppl., 1902 g.) na mapi cesta je počevši od Glamoča preko Pecke, Podrašnice, Sitnice i Banjaluke do Laktaša označena kao »sigurna«. Ali takva oznaka nije ničim dokazana ni provjerena, jer u međuvremenu — od 1873 do 1902 g. — osim Balifa niko drugi nije ispitivao tragove ove rimske ceste. Na cijelom prostoru od Podrašničkog Polja do Dobrinja najlakši prolaz prirodno je određen baš onuda kuda vodi današnja cesta. Prije svega, to je izdužena dolina koja se probija kroz brda. Zatim, smjer ovog prolaza od Sitnice do Dobrinja ide skoro pravoliniski i predstavlja najkraću trasu. Dalje dolina je u ovom visinskom i bezvodnom kraju pružala najbolje mogućnosti za snabdjevanje vodom, bilo kišnicom ili onom koju daju malobrojna vrela. (Izvori oko Kočića, kod Kadine vode, Pavića i dr.) Treba istaći i to da na ovaj prolaz izlaze komunikacije iz okolnih predjela, s istočne i zapadne strane, također prirodnim prolazima. — Pomenuti tragovi rimskih naseobina na sektoru između Sitnice i Dobrinja govore o tome da su uz ovaj dio ceste Salona — Servitium nikle nužne aglomeracije, iako je kraj nepogodan za intenzivnije naseljavanje. To znači da i ovu cestu treba da gledamo ne samo kao arheološki kuriozitet već i kao saobraćajnicu ko-

¹⁴ Ballif, Röm. Strass., 16 i karta.

¹⁵ Vidi u ovom broju godišnjaka »Naše starine«: Rimski put od Mrkonjićgrada prema Banjaluci.

Skica puteva od Podraškičkog Polja do Banjaluke

jom je vjekovima strujio život, ostavljajući za sobom tragove i uspomene.¹⁶

Što se tiče trase rimske ceste od Dobrinja prema Banjaluci, ona je kod Balifa na karti označena kao »sigurna, ali dosad neispitana« prema mapi iz CIL III (tom I, dio II, 1873 g.), dok je na mapi uz CIL III (Suppl. 1902 g.) ovaj dio ceste naveden kao »siguran«. Na pravcu kojim ide današnja cesta preko Kola nema tragova rimske kulture sve do Gornjeg Šehera kod Banjaluke. Ovaj dio današnje ceste konstruktivno predstavlja težak objekat, jer ne vodi kroz komunikativan kraj, već je morao da savlada znatne teškoće na neprohodnom terenu. Otuda velike strmine, usponi i okuke radi savladavanja ovih prepreka sve do korita Vrbasa. Sigurno je da rimska cesta nije išla linijom od Dobrinja preko Kola. »Rimska cesta ekonomije u vještačkim radovima; ona traži čvrsto tle i bježi od opasnosti poplava koje bi je učinile neupotrebljivom i razorile je. Ona ne ide uvalom gdje inače potok i rijeka pružaju vrlo posjećen put i gdje bi cesta bila nekorisna. Kad je greben praktično težak, put ide stranom kose što je moguće većom visinom. U svakom slučaju cesta traži najzatvoreniji i najsigurniji teren.«¹⁷

Stoga je trebalo poći drugim pravcem. Oдавno se na području sela Šljivno (u sekciji pogrešno: Slivno), sjeverno od Dobrinja, u zemlji nailazi na ostatke zidina, komade opeke i sl. Danas tih tragova na pojedinim mjestima oko Šljivna nema mnogo, ali pada u oči da se nalaze na više susjednih lokaliteta. Kod mještana ne postoji predača koja bi govorila o rimskom putu, međutim zna se da je put prema Dobrinju vrlo star. Tu je blizu i Gradina Radmanići na koju je još s kraja prošlog vijeka ukazano kao na rimsko nalazište. Na gradini Radmanići, pored građevinskih ostataka (kamen s malterom i nešto sitne cigle), nađeni su još i komadi rimskog stakla, jedan bronzani novac cara Galiena i drugi predmeti.¹⁸

Od Šljivna rimska cesta je vjerojatno produžila sjeveroistočnim smjerom ispod Gradine (kota 674.) Odatle je preko sela Konatari i Plavšići, pa pored Lokve blizu Milakovića trasom današnjeg puta koji vodi od Vilusa prema Vrbasu — izbijala na Vrbas kod Gornjeg Šehera. Ovaj pravac je mnogo pogodniji i osim strmog silaska na Vrbas nema većih terenskih teškoća. Konstruktori rimskih cesta nisu bježali od napuštanja prave linije puta onda kad ga je trebalo provesti platoom na kome je teren zatvoren i zaštićen od urvina, a isto tako samo su izuzetno izbjegavali

¹⁶ A. Grenier, La theorie des voies romaines (Manuel d'archeologie gallo-romaine II. Les routes. Pariš, 1934, 174).

¹⁷ Ibidem, 184.

¹⁸ Fiala, GZM VI, 1894, 326—328.

vrlo strme nagibe.¹⁹ Naravno, to su samo pret-
hodna ispitavnja na ovom sektoru koja bi trebalo
novim obilascima i istraživanjem potpunije obi-
lježiti. Zasad ovaj pravac od Sljivna na korito
Vrbasa ostaje kao vjerojatan i znatno lakši no
pravac današnjom cestom.

Na području Banjaluke i Gornjeg Šehera po-
stojala su antička naselja. Mada dosad nemamo
mnogo arheoloških nalaza iz ovih mjesta, ipak i
ono što znamo potvrđuje da su Banjaluka i Gor-
nji Šeher u antičko doba bili naseljeni i da su le-
žali na važnoj rimskoj cesti o kojoj je ovdje riječ.
Kod Banjaluke je 1895 g. nađena Jupitrova ara
sa natpisom iz koga se može zaključiti da je nje-
no područje pripadalo Panoniji Superior, jer se
u natpisu spominje beneficiarius consularis te
provincije, a ne Dalmaciji kako se dotad sma-
tralo.²⁰ U Gornjem Šeheru 70-tih godina prošlog
vijeka nađeno je dosta rimskog novca koji, po
svoj prilici, ovdje ukazuje na običaj »stipem
iacere« (bacanje novca u ljekovite kupke u znak
zahvalnosti).²¹ Na svom putovanju tragom rimske
ceste u 1954 g. obišao sam Gornji Šeher i utvrdio
da ovdje ima raznih rimskih ostataka, naročito u
vezi sa eksploatacijom termalnih izvora. Ti na-
lazi zaslužuju da se posebno obrade u sklopu svih
naših terma koje su bile poznate za vrijeme
Rimljana.

Za područje Banjaluke u antičko doba treba
pomenuti i mogućnost da je »od Zenice preko
Stranjana i Pojske na Bilu, a odanle na Vrbanju
te tako u Banjaluku vodila rimska cesta« ..²²

¹⁹ Gh. Martheaux-M. Le Roux, *Voie romaine de Boutae
a Aquae. Annecy, 1901, 10. (Extrait de la Rev. Savoisiennne,
1900, fasc. 4).*

²⁰ Pač, *Wiss.-Mitth. BH, V, 1897, 228—230.*

²¹ *Ibidem, 230.*

²² P. A. Hoffer, *GZM, V, 1893, 322—323.*

U uvodnom dijelu ovog rada navedeni su naj-
važniji podaci o postajama i naseobinama uz
rimsku cestu o kojoj je ovdje govor. Istraživači
i arheolozi koji su krajem 19 vijeka ispitivali
ovaj kraj odredili su lokaciju pojedinih naselja
prema dotadašnjim rezultatima ispitivanja i pre-
ma oznakama iz *Tab. Peut* i *It. Ant.* Pri tome kod
ovih istraživača nema nekih znatnijih razlika u
iznalaženju ubikacija postajama i naseobinama;

Ispitivanja tragova rimske ceste od Podrašni-
čkog Polja prema Banjaluci, koja je izvršio pisac
ovod rada u 1953 i 1954 g., donijela su neka nova
saznanja. Međutim, zbog značaja rimske ceste na
kojoj su vršena istraživanja i zbog kompleksnosti
problema hodološke obrade uopšte, ovdje će zasad
izostati preciznija lociranja antičkih stanica (*muta-
tiones, mansiones*) i naselja. Pisac smatra prema
onome čime već raspolaže, da je smještaj postaja
i naselja uz ovaj dio rimske ceste drukčiji no što
se to dosad držalo. Tu posebnu ulogu ima to što
je već obilježen jedan odvojeni rimski put koji
je izlazio na ovu cestu kod Kočića i što produ-
ženje rimske ceste od Dobrinja prema Banjaluci
treba tražiti drugim pravcem, a ne trasom da-
našnje ceste. Osim toga, sa traženjem ubikacija
antičkih stanica i naseobina između Podrašničkog
Polja i Banjaluke usko je povezano poznavanje
pravca rimske ceste od Banjaluke prema Savi i
svih aglomeracija uz nju. Istraživanja tog dijela
rimske ceste od Banjaluke, koja sam obavio u
1954 g., još su nepotpuna i nedovoljna, tako da
ih treba nastaviti, naročito na pravcu prema Bo-
sanskoj Gradišci. Hodološko proučavanje zahti-
jeva svestrano ispitivanje terena naporedo sa pri-
kupljanjem svih dokumenata i obavještenja o
odgovarajućem kraju. — *Cetera desiderantur.*

RÉSUMÉ

LA VOIE ROMAINE MENANT DE PODRACHNITCHKO POLYË À BANYALOUKA

Ce travail étudie le fragment de voie romaine qui va de Podrachnitchko Polyé à Banyalouka en passant par Sitnitsa et Dobrinyé. Il est la continuation de cette portion de la voie romaine, allant de Mlinichté à Podrachnitchko Polyé par Petska, que l'auteur a déjà étudié. Ce dernier nous expose ici les résultats des nouvelles recherches effectuées sur la voie romaine Podrachnitchko Polyé — Banyalouka en 1953—54.

Les précisions nous sont ici données sur les vestiges d'une voie romaine et d'agglomérations antiques, précisions qui sont tirées des notes de Blau. Le village de Pavitchi et le lieu dit Bounari sont signalés dans l'ouvrage de Blau »Reisen in Bosnien und der Herzegowina« comme emplacements très anciens. Cette étude signale également des vestiges de la chaussée antique entre Ratkovo et Sitnitsa. L'auteur mentionne plus loin les spécialistes qui, se basant sur les indices de Tab. Peut. et de It. Ant., et sur les découvertes archéologiques faites entre Podrachnitchko Polyé et Banyalouka, ont réussi à déterminer l'emplacement des postes romains (Leusaba, Lamatis ou Armate, Castra et Ad Ladios). Les résultats obtenus concordent en majeure partie avec ceux des savants qui ont étudié la vie antique.

Il est plus loin fait mention des vestiges d'agglomération antiques subsistant près de Bounari, à Gradina près de Kotchitch, et près de Schlivno et de Radmanitch. Certains endroits étaient connus auparavant par les vestiges de culture romaine au'on v avait découverts, mais il est ici question de nouvelles découvertes de constructions romaines qui ont été faites près de Bounari, à Gradina au-dessus de Kotchitch, et près de Schlivno. Les ruines qui dominent Kotchitch sont très significatives, car à leur pied se joignent de nombreuses voies de communication romaines qui empruntent des passages naturels, et il est vraisemblable qu'à

cet endroit aboutissaient des routes venant de l'ouest et de l'est. Il est impossible aujourd'hui de relever des traces de la chaussée romaine entre Ratkovo et Sitnitsa. — Celles de la voie romaine menant de Podrachnitchko Polyé à Dobrinyé, telles que les décrit l'auteur, concordent avec celles relevées par Balif (Rom. Strass, in BH) d'après la carte CIL III de 1873, et cela revient à dire que la voie romaine concorde avec le parcours de la route actuelle. Ce parcours est le plus aisé et le plus court eu égard au terrain, et facilite l'indispensable approvisionnement en eau de cette région si mal arrosée.

Au delà de Dobrinyé la voie romaine — selon les recherches faites jusqu'à ce jour par l'auteur — ne suit pas le tracé de la route actuelle, mais traverse Schlyivno, Konatar. et Milakovitch-sur-Vrbas près de Gornyi Schéher. Ce terrain est à la fois plus aisé et plus sûr que celui emprunté par la route moderne.

Il va sans dire que ce tracé, à partir de Schlyivno, n'est encore qu'une hypothèse; mais il est certain que celui indiqué auparavant par les spécialistes, i. e. allant de Dobrinyé à Gornyi Schéher en passant par Kolo, doit être rejeté.

Cette étude mentionne également les découvertes d'objets antiques mis à jour antérieurement à Banyalouka et à Gornyi Schéher: et prouve au'il était possible qu'une voie romaine venant de Zénitsa par Vrbanya ait abouti à Banyalouka. Pour terminer, l'auteur fait remarquer qu'il ne désignera pas pour le moment l'emplacement des différents postes romains bien qu'il ait déjà à ce sujet rassemblé de nouveaux matériaux. Il rappelle que cette désignation des postes et agglomérations dans la direction de cette voie, est intimement liée à l'étude de la route romaine menant de Banyalouka vers la Save. Or, dans ce secteur les recherches hodoïogiques sont encore en cours, et il est nécessaire de les poursuivre.